

EESTLASTE ENESETUNNETUS MÕNEDES EESTI LINNADES

Ilvi RIMM

Tartu Ülikool, Riia mnt. 23, EE-2400 Tartu, Eesti

Esitanud P. Järve

Toimetusse saabunud 7. novembril 1995, ümbertöötatult 11. märtsil 1996, avaldamisele lubatud 22. mail 1996

Artikli aluseks olnud uurimistöo eesmärk oli rahvusliku identiteedi selgitamine neljas Eesti linnas: Tallinnas, Tartus, Võrus ja Narvas. Küsitlused korraldati 1993. ja 1995. aastal, kasutades Peter Weinreichi väljatöötatud identiteedi struktuuri analüüsi metoodikat. Rahvusliku identiteedi piires eristati kolme tasandit: esiteks, identifitseerimist oma emaga kui enda identifitseerimist oma kodu ja traditsioonilise kogukonnaga; teiseks, identifitseerimist Euroopa Liiduga kui valmisolekut kuuluda eestlasena mõnda suuremasse kogukonda; kolmandaks, identifitseerimist keskmise eestlasega kui püüdu olla oma rahvuse tüüpiline esindaja.

Kõige üllatavam tulemus oli asjaolu, et 1995. aasta uuringu andmed ei kinnitanud Euroopa identiteedi moodustumist Eestis. Kõik uuritud eestlastest linnaelanike grupid identifitseerivad ennast tugevasti Eestiga. Tunduvalt nõrgemalt samastatakse ennast Euroopa Liiduga. Eestlased tunnevad end eurooplastena, kuid aktsepteerivad Euroopa Liitu ainult juhul, kui see neile kasulik tundub. Eestlaste jaoks jääb kaugeks idee Euroopa ühiskodust. Mõlemad perifeeria grupid, Võru ja Narva eestlased, väärtustavad eestlane olemist ning kuulumist traditsioonilisse etnokultuurilisse keskkonda. Vastasseis keskuse ja perifeeria vahel on selgesti märgatav, eriti Võru ja Tallinna puhul. Tartu eestlased moodustavad eraldiseisva grupi.

Vaatluse all olevate linnade eestlaste enesetunnetuse ühiskondliku keskmise uurimisel selgus, et identiteedialast homogeensust eestlaste vahel pole võimalik leida. Seega tekib küsimus eestlaste rahvusliku identiteedi olemasolust. Rahvuslik identiteet koosneb kahest osast: kultuurilisest ja poliitilisest. On alust kahelda selles, et eestlastel on tugev poliitiline identiteet.

Rahvusliku identiteedi olemasolu või puudumist näitab "meie"-tunne. Enese identifitseerimine "meiena" eeldab, et tunnetatakse teisi gruppe, kellele on võimalik ennast vastandada. "Meie" olemasolu eeldab "nende" olemasolu. Identiteeditunne ei saa tekkida iseneses, selle kujunemise oluliseks eelduseks on enda võrdlus teistega. Siinne käsitlus rajaneb Peter Weinreichi (Ulsteri ülikool) poolt 1980. aastatel väljatöötatud identiteedi struktuuri analüüsi metoodikal.¹ Vastaval metoodikal baseerunud uurimus tehti Eestis esmakordselt 1993. aasta mais ning selle tulemused on pikemalt kajastatud Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi ning Tartu Ülikooli ühise uurimisgrupi töödekoogumikus "Changing Identities in Estonia. Sociological Facts and Commentaries".²

¹ Weinreich, P. Identity Exploration Workshop Notes. University of Ulster, Ulster, 1992.

² Kirch, M., Laitin, D. D. (toim.). Changing Identities in Estonia. Sociological Facts and Commentaries. Eesti Teadusfond, Eesti Teaduste Akadeemia Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut, Tallinn, 1994.

Et uurida, kas eestlastele on omane ühine "meie", on käesolevas artiklis vaadeldud eestlaseks olemise omapära neljas Eesti linnas – Tallinnas, Narvas, Tartus ja Võrus – 1993. ja 1995. aastal. Seega on võimalus kasutada andmeid hoiakute muutumise kohta kahe aasta jooksul. Korraldatud uuring kuulus ühe osana suuremasse uurimisprogrammi, mille peamisi eesmärke oli Euroopasse integreerumise võrdlev analüüs eestlaste, sealhulgas seesuguse subetnilise rühma nagu Võru eestlaste silmade läbi. Võru eestlasi on käsitletud rahvusvähemusena (*ethnic group, ethnic minority*) eestlaste kui põhirahvuse hulgas. Veelgi enam: "Võrulased oleksid üks ühineva Euroopa arvukatest vähemustest, kes muude rahvaste ja rahvusvähemustega suhtlemises ei vaja tingimata põhjaeestlaste vahendust." Nii arvab Hasso Krull Võrumaa luuletaja Kauksi Ülle eesti-inglise kakskeelse luuleraamatu arvustuses.³ Seesuguse lähenemise põhitalaks on nimetatud rahvusgruppi põhirahvuse omast erinev keel, samuti paljud teised rahvusgruppi iseloomustavad tunnused, nagu ühtne territoorium, ühtne päritolu, ühised kombed, tavad ja väärtushinnangud ning grupi defineerimine väljastpoolt.

Mitmed varasemad uuringud on näidanud, et eestlaste kollektiivsele enesetunnetusele on iseloomulik küllaltki suur heterogeensus.⁴ Seepärast püüti leida täpsemat vastust küsimusele, kellenä eestlane kui näiteks Võrus või mujal elav indiviid end tunneb. Metoodika aspektist eristati järgmisi uurimistasandeid: 1) identifitseerimine oma emaga kui enda ja eelmise põlvkonna enesetunnetuse võrdlemine, samastumine oma kodu ja traditsioonilise kogukonnaga; 2) identifitseerimine Euroopa Liiduga kui suunatus tulevikku ning kui valmisolek kuuluda eestlasena mõnda suuremasse kogukonda; 3) identifitseerimine keskmise eestlasega kui püüd olla oma rahvuse tüüpiline esindaja, säilitada mingit oletatavat etnokultuurilist arhetüüpi. Nii saadi rahvusliku identiteedi piires eristada kolme tasandit, mis mahuvad üksteise sisse, kuid ei ole üksteise olemasolu eelduseks.

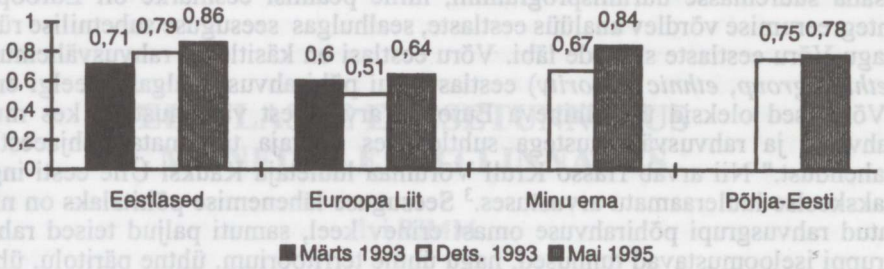
1995. aasta uuringu üks ootamatuid tulemusi on see, et saadud andmed ei toeta ideed moodustuvast Euroopa identiteedist. Empaatilise identifikatsiooni (see seostub empaatiavõimega, mida isik omab teise isiku või grupi suhtes) indeks (joon. 1) entiteetidega "minu ema" ja "eestlased" on kõrge, ulatudes üle 0,7. Empaatilise identifikatsiooni indeks entiteetidega "Euroopa Liit" on vahemikus 0,49–0,64, mis jääb indeksi keskmiste suuruste hulka. Narva ja Tallinna eestlased ei lase end Euroopa Liidu olemasolust ega puudumisest, samuti selle tegevusest märkimisväärselt mõjutada, nende hinnangud nimetatud organisatsioonile on pigem langenud kui tõusnud (joon. 1C). Sama ei saa öelda aga Lõuna-Eesti gruppide, Tartu ja Võru eestlaste kohta. Mõlemas rühmas on Euroopa Liiduga empaatilise identifikatsiooni indeks tõusnud võrreldes 1993. aastaga (joon. 1A, B). Üheks võimaluseks seda tendentsi seletada on välisinvesteeringute erinev osatähtsus Põhja- ja Lõuna-Eesti majanduses. Lõunaeestlaste suunatus tulevikule võib seletada majanduslike põhjustega. Samas on juba varasematest uuringutest järeldunud lõunaeestlaste tugevam orienteeritus tulevikule. Lõunaeestlased on oma praeguse olukorraga kindlasti vähem rahul kui põhjaeestlased ja seda kõigis eluvaldkondades. Nende kõrgem hinnang Euroopa Liidule on tõenäoliselt seotud lootustega, et ühinemine Euroopa Liiduga suurendab nende võimalusi parandada oma elatustaset.

Ootuspäraselt tugev empaatilise identifikatsiooni indeks entiteetidega "eestlased" võimaldab siiski vahet teha suuremate ja väiksemate linnade eestlaste vahel. Nii Tallinnas kui ka Tartus on empaatiline identifikatsioon entiteetidega "eestlased" ja "minu ema" üldjoontes sarnane. Seevastu Võrus ja Narvas on empaatiline identifikatsioon eestlastega tugevam kui emaga. Lisaks tuleb märkida empaatilise identifikatsiooni indeksi kõrget absoluutväärtust Võru eestlaste puhul.

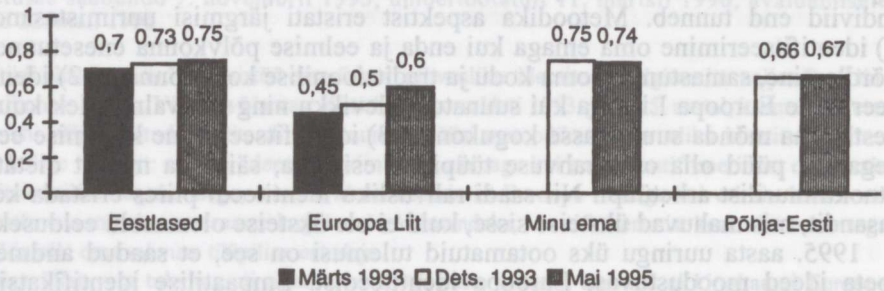
³ Krull, H. Kakskeelsuse pääsuke. – Vikerkaar, 1995, 12, 97–99.

⁴ Rimm, I. Homogeneity or non-homogeneity among Estonians. – Rmt: Kirch, M., Laitin, D. D. (toim.). Changing Identities in Estonia. Sociological Facts and Commentaries. Eesti Teadusfond, Eesti Teaduste Akadeemia Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut, Tallinn, 1994, 42–57.

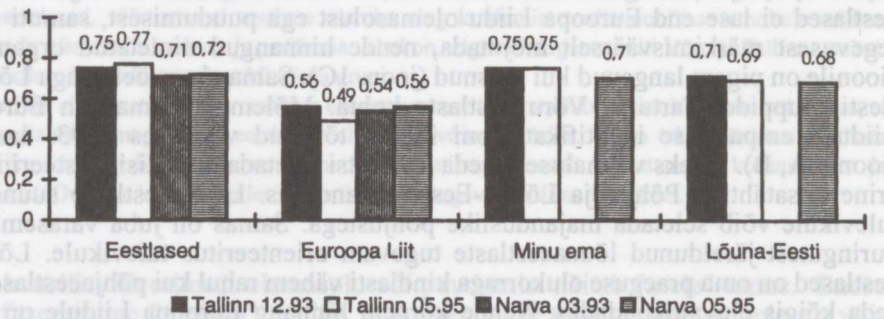
A. Võru

B. Tartu

C. Tallinn ja Narva

Joon. 1. Võru, Tartu, Tallinna ja Narva eestlaste empaatilise identifikaatsiooni indeks (1993. ja 1995. aasta uuringu alusel).

Miks on eestlastega empaatilise identifikaatsiooni indeks Võru eestlastel kõrge? Autori arvates on keskmine eestlane Võru eestlase jaoks keegi, kes ei ole tema ise. Seda ei tohiks mõista aga nii, nagu ei tunneks Võru vastajategrupp end eestlasena. Nad tunnevad end rohkem eestlastena kui keegi teine Tallinnas, Tartus või Narvas elav eestlane (isikuosaluse indeks 4,11), samas on keskmine eestlane Võru eestlastele omamoodi ideaaliks (idealiseeriva identifikaatsiooni indeks 0,86, tab.).

Eesti linnaelanike suhtumiste indeksid 1993. ja 1995. aasta uuringu andmetel

Entiteet	Idealiseeriv identifikatsioon*			Isikuosalus**		
	märts 1993	detsember 1993	mai 1995	märts 1993	detsember 1993	mai 1995
TARTU						
Eesti Valitsus	0,65	0,63	0,63	3,82	3,60	3,49
Eestlased	0,61	0,68	0,69	3,13	3,44	3,71
Euroopa Liit	0,51	0,52	0,62	3,32	3,01	3,49
Emä		0,69	0,70		3,56	3,77
Põhja-Eesti		0,63	0,67		3,60	3,45
VÕRU						
Eesti Valitsus	0,62	0,66	0,71	3,55	4,00	4,13
Eestlased	0,67	0,73	0,86	3,36	3,61	4,11
Euroopa Liit	0,64	0,53	0,64	3,47	3,20	3,81
Emä		0,64	0,84		3,46	4,43
Põhja-Eesti		0,72	0,77		3,72	3,76
NARVA						
Eesti Valitsus	0,70		0,60	3,68		3,86
Eestlased	0,68		0,68	3,97		3,71
Euroopa Liit	0,63		0,55	3,33		3,03
Emä			0,65			3,16
Lõuna-Eesti			0,66			3,40
TALLINN						
Eesti Valitsus		0,68	0,62		3,86	3,06
Eestlased		0,72	0,71		3,59	3,36
Euroopa Liit		0,61	0,52		3,46	2,90
Emä		0,68	0,65		3,55	3,11
Lõuna-Eesti		0,65	0,63		3,35	2,93

M ä r k u s. Märtsis 1993 ei tehtud küsitlust Tallinnas ja detsembris 1993 Narvas. Ankeetide erinevusest tingituna puuduvad andmed ka emä ja Põhja- või Lõuna-Eesti respondentide kohta märtsis 1993 küsitletute puhul.

* Idealiseeriv identifikatsioon seostub positiivse rollimudeli ja võrdlusgrupiga. Identifitseerimise aste on sarnasuse aste omaduste vahel, mida isik omistab teisele grupile või isikule, võrreldes omadustega, mida peab oma ideaalse imago juurde kuuluvaks.

** Isikuosalus (*ego-involvement*) on vastaja ning teise grupi või isiku vastavus, arvestades neid omadusi, mida vastaja sellele grupile või isikule on omistanud. See indeks näitab, kui mõjukas on mingi entiteet vastaja suhtes.

Samasugune nähtus oli täheldatav ka 1993. aastal, ent 1995. aastal on vahe teiste linnade elanike hoiakutega suurenenud oluliselt. Seega ei tunne Võru eestlane end niisamasugusena nagu ülejäänud Eesti eestlased, kuid tahaks väga seda olla. Võru eestlaste hulgas avaldub Eesti-kesksus väga selgesti, teistes Eesti linnades on see juba hakanud vähenema.

Olukord, kus madalamates ühiskonnakihtidesse kuuluvatel gruppidel on tugevam rahvuslik identiteet kui teistel gruppidel, on Euroopa demokraatiatele

üsna omane.⁵ Osaliselt on sellise fenomeni teke seletatav võimaluste ebavõrd-
susega. Siiski on Võrus olemas positiivne nihe võrreldes 1993. aastaga. Kaks
aastat tagasi olid nii empaatilise identifikatsiooni indeks kui ka idealiseeriva
identifikatsiooni indeks entiteediga "minu ema" madalamad võrreldes sama
indeksi teiste entiteetidega. Seesugune nähtus on olemas ka Narva eestlaste
puhul, kuid see pole väljendunud nii tugevalt. Võru eestlaste soov säilitada tradit-
siooniline ühiskond on tugevnenud. Üleminek ühest poliitilisest süsteemist teise
on suundunud stabiilsemasse etappi ning inimeste orienteerumine olukorras on
selginenud. Nõukogude Liidu aegsele režiimile omane ajupotentsiaali konsent-
reerumine suurematesse linnadesse on tekitanud perifeeriaaladel olukorra, kus
enamiku elanikkonnast moodustab võrdlemisi madala haridustasemega kontin-
gent. Suuri muutusi elanikkonna struktuuris pole põhjust eeldada ka ülemineku-
aastatel ja seepärast säilitab elanikkond nendes piirkondades veel mitmeks
aastaks suhteliselt madala sotsiaalse staatuse. Perifeeriaaladel, aga Võru on sel-
line, on elanikkonna seas määratlematus identiteedi osas kergem tekkima kui
kuskil mujal. 1993. aastal oli Eesti "kõigi võimaluste maa" ning traditsioonilised
väärtused rahvus, kodumaa ja kodu jäid mõneks ajaks tagaplaanile. Aastaküm-
neid oli Nõukogude Liidus kultiveeritud kollektivismi, kuid riigi lagunemisega
tekkis igal indiviidil võimalus ja vajadus iseseisvalt otsuseid teha. Tulemuseks oli
inimeste tegelema hakkamine sellega, mis varem taunitud oli või võimalik pol-
nud, nagu reisimine, töö välismaal, majandusliku heaolu loomine ja individuaal-
sete vajaduste rahuldamine. Praegusajaks on tõenäoliselt vahekord uute ja vanade
väärtuste vahel tasakaalustunud. Nii on olemas täiesti reaalne võimalus regio-
naalse rahvusliikumise tekkeks, eriti kui arvestada mitmete institutsioonide
asutamist viimastel aastatel (Kagu-Eesti Ettevõtluskeskus, Võru Instituut, ka
omalaadne etnograafiline Seto Kuningriik). Regionaalsete rahvusliikumiste teke
on sõltuvuses kultuuriliste institutsioonide olemasolust piirkonnas.⁶

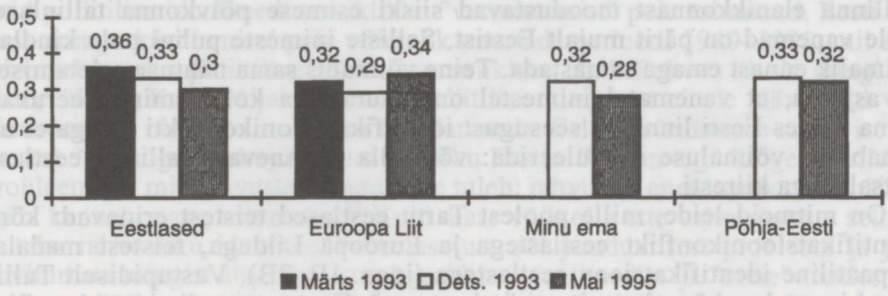
Mida väikelinnade elanikud eestlaseks olemises leiavad? Huvitav oleks teada,
kas eestlaseks olemine on samasisuline mõiste väikeste ja suuremate linnade elan-
nikel. 1993. aasta küsitluse järgi on keskmine eestlane grupile orienteeritud ning
tunneb end eurooplasena.⁷ Võru eestlased on veelgi rohkem grupile orienteeritud
kui teised, nad identifitseerivad ennast Põhja-Eesti eestlastega. Samas ei ole
Tartu ega ka Põhja-Eesti gruppide empaatiline identifikatsioon vastavalt Põhja-
või Lõuna-Eesti gruppidega märkimisväärne. Võru eestlased ei idealiseeri mitte
ainult eestlaseks olemist, vaid ka põhjaeestlaseks olemist. Siiski tuleb arvestada,
et siin pole tegu mingi põhja-lõuna lahknemisega, pigem Võru ja Tallinna, kes-
kuse ja perifeeria opositsiooniga. Ei Tartu ega Narva puhul pole märgata erilist
vahetegemist enda ja vastaspoole vahel. Olukord, kus traditsioonilise kultuuriga
perifeeria vastandub moderniseeritud keskusele ning perifeeria grupi normid ja
väärtushinnangud transformeeruvad vastavateks keskuse omadele, allub Talcott
Parsonsi difusiooniteooriale. Selle kohaselt tajub perifeeria grupp ise keskuse
modernsust ning keskus ei sunni perifeeriat oma kultuuri vastu võtma. Perifeeria
areng toimub seda kiiremini, mida tihedam on gruppide vahel kultuuri- või muu
kontakt. Seega on Võru grupi üks arenguteid keskusega ühtesulamine. On ka
teine võimalus, mis on vastureaktsioon Eesti ühiskonna liiga kiiretele muutustele.
Selle tendentsi tõenäosusest annab tunnistust entiteedi "minu ema" suurem väär-
tustamine 1995. aastal 1993. aastaga võrreldes. Traditsiooniline elustiil on liht-
sam ja mugavam. Väiksem on isikuosaluse indeks Tallinna eestlastel just nimelt
lõunaeestlaste suhtes (tab.). See tähendab, et Võru eestlane suudab mõista
Tallinna eestlast, aga mitte vastupidi. Sama tendentsi kinnitab ka identifikat-
sioonikonfliktilise indeks (joon. 2). Kõigil gruppidel, välja arvatud Tallinna eest-

⁵ Hechter, M., Levi, M. The comparative analysis of ethnoregional movements. – Ethnic and Racial Studies, 1979, 2, 3, 260–274.

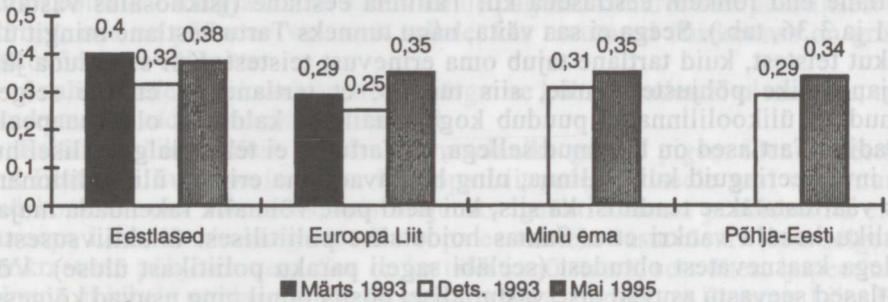
⁶ Samas.

⁷ Rimm, I. Homogeneity or non-homogeneity among Estonians.

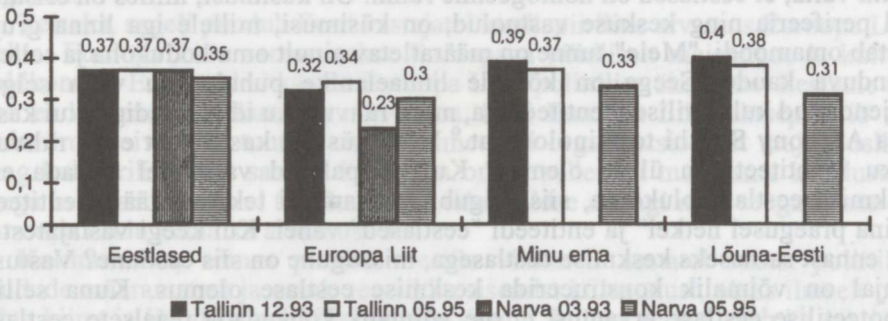
A. Võru

B. Tartu

C. Tallinn ja Narva

Joon. 2. Võru, Tartu, Tallinna ja Narva eestlaste identifitseerimiskonfliktide indeks (1993. ja 1995. aasta uuringu alusel).

lased, on identifitseerimiskonflikt vastaspoolega mõõdukas, Tallinna eestlastel on sama indeks kõrge (joon. 2C). Siin lisandub majanduslikele ja kultuurilistele põhjustele ka poliitiline dimensioon. Tallinna eestlastel ei tohiks olla põhjust kadestada lõunaestlaste majanduslikku olukorda. Võru eestlaste puhul on tegu väljastpoolt defineeritud grupiga, mis on Walker Connori järgi üks rahvusgrupi tunnuseid.⁸

⁸ Connor, W. The Politics of Ethnonationalism. – Journal of International Affairs, 1973, 27, 1–21.

Huvitav, et Tallinna eestlaste eripära võrreldes teiste gruppidega on kõrge identifitseerimiskonflikt entiteediga "minu ema" mõlemal küsitlusel (joon. 2C). Siin võib tegu olla ühelt poolt juurtetusega. Üsna suure osa Tallinna elanikkonnast moodustavad siiski esimese põlvkonna tallinlased, kelle vanemad on pärit mujalt Eestist. Selliste inimeste puhul pole kindlasti võimalik ennast emaga samastada. Teine võimalus sama nähtuse seletamiseks on asjaolu, et vanematel inimestel on muutustega kohanemine keerukam. Kuna teistes Eesti linnades seesugust identifitseerimiskonflikti emaga ei ole, annab see võimaluse spekuloida: võib-olla kohanevad Tallinna eestlased lihtsalt liiga kiiresti.

On mitmeid leide, mille poolest Tartu eestlased teistest erinevad: kõrge identifitseerimiskonflikt eestlastega ja Euroopa Liiduga, teistest madalam empaatiline identifitseerimiskonflikt eestlastega (joon. 1B, 2B). Vastupidiselt Tallinnale hinnatakse kõrgelt entiteeti "minu ema". Tartu on traditsioonidega linn, kinni oma eripäras ning erilises asetuses kui ülikoolilinn. Tartu elanik ei taha olla keskmine eestlane, nagu võis täheldada Võru eestlaste puhul. Siin tekib jälle küsimus, kuidas tartlane eestlane olemist defineerib. Samas tunneb Tartu eestlane end rohkem eestlasena kui Tallinna eestlane (isikuosalus vastavalt 3,71 ja 3,36, tab.). Seega ei saa väita, nagu tunneks Tartu eestlane mingit üleolekut teistest, kuid tartlane tajub oma erinevust teistest. Kui suunduda jälle majanduslike põhjuste juurde, siis tundub, et tartlane on endale selgeks teinud, et ülikoolilinnadel puudub kogu maailmas kalduvus olla maapealne paradüüs. Tartlased on leppinud sellega, et Tartusse ei tehta ialgi sellisel hulgal investeeringuid kui Tallinna, ning hindavad oma eripära ülikoolilinnana, kus väärtustatakse teadmisi ka siis, kui neid pole võimalik rakendada majandusliku heaolu vankri ette. Samas hoidutakse poliitilisest üliaktiivsusest ja sellega kaasnevatest ohtudest (seeläbi sageli paraku poliitikast üldse). Võru eestlased soovivad asuvad otse vastupidisel positsioonil ning usuvad kõigesse, mis võiks nende majanduslikku olukorda ning majanduslikus mõttes ääremäära staatust muuta.

Niisiis, eestlaste enesetunnetuse ühiskondlikku keskmist uurides ei ole võimalik väita, et eestlased on homogeenne rühm. On küsimusi, milles on eristatavad perifeeria ning keskuse vastuolud, on küsimusi, millele iga linna grupp vastab omamoodi. "Meie"-tunne on määratletav ainult oma kodukoha ja sellega seonduva kaudu. Seega on kõikide linnaelanike puhul tegu väga selgelt väljendunud kultuurilise identiteediga, mitte rahvusliku identiteediga, kui kasutada Anthony Smithi terminoloogiat.⁹ Võib küsida, kas ühtset eesti rahvuslikku identiteeti on üldse olemas? Kui on palutud vastajatel asetada end keskmise eestlase olukorda, siis selgub, et enamasti tekivad käärid entiteedi "mina praegusel hetkel" ja entiteedi "eestlased" vahel. Kui keegi vastajatest ei pea ennast sarnaseks keskmise eestlasega, missugune on siis eestlane? Vastuste põhjal on võimalik konstrueerida keskmise eestlase olemus. Kuna sellise hüpoteetilise eestlase arvamust ei ole võimalik kohandada reaalsete eestlaste arvamustega, tekib küsimus, kas me võime üldse rääkida eesti rahvuslikust identiteedist? Rahvusel peab olema oma rahvuslik eneseteadvus, vastasel korral on tegu rahvusgrupiga. A. Smithi järgi¹⁰ on identiteeditunne rahvuse olemasoluks hädavajalik, kuid see ei pruugi olla püsiv. Identiteeditunne võib väljenduda ka ainult väliste vaenlaste või ohtude ilmumise korral. Nii et seni, kuni nn. laulev revolutsioon eestlastel meeles püsib, võib ka ühisest rahvuslikust identiteedist rääkida.

⁹ Smith, A. National Identity. Penguin Books, London, 1991, 71–98.

¹⁰ Smith, A. Ethnicity and nationalism. – International Journal of Comparative Sociology, 1992, 33, 1–5.

Rahvuslik identiteet moodustub kahest osisest – etnokultuurilisest ja poliitilisest identiteedist.¹¹ Uuringute alusel näib olevat põhjust järgmisele väitele: Eesti rahvuse areng on jõudnud kultuurilise ning majandusliku integratsiooni faasi, kuid poliitilise identiteedi terviklikku "vormistamist" pole toimunud. Eesti rahvuse arengu käsitlemisel pole võimalik unustada perioodi 1940–1991, mil eesti rahvusel puudus poliitiline väljund omariikluse näol. Rahvus ei ole mingi stabiilne üksus. Kord väljakujunenud poliitiline identiteet ei ole jääv, vaid võib ühiskondliku olukorra muutudes taandareneda. Selline sündmuste areng iseloomustab Nõukogude okupatsiooni ajajärku Eestis. Siin on tegu kõige tavalisema probleemiga, mis rahvuste arengus ette tuleb: rahvuslik eneseteadvus on nähtus, mida kannab mass, mitte eliit.¹² Kuid mass võib olla ette valmistamata selleks, et teha rahvusliku identiteedi olemasolust või puudumisest probleem ja jätta huvitumata mingist abstraktsest rahvuslikust identiteedist ja "meie"-tundest.

Seega jääb võtmeküsimuseks eestluse juures poliitilise integratsiooni küsimus. Poliitiline integratsioon kui nähtus on palju ebastabiilsem kui majanduslik ja kultuuriline integratsioon ning on põhiliselt hinnatav selle järgi, kui võrd sama sotsiaalse staatusega inimesed eri gruppides on sarnase poliitilise käitumisega. Grupi poliitilise integratsiooni ulatus sõltub paljuskii konkreetsest poliitilisest olukorrast, mis on pööratav vastavalt sellele, kas muutused ühiskonnas on grupile vastuvõetavad või mitte.

Analüüsi tulemusel saab kinnitada järgmise kolme tendentsi olemasolu, mille kaudu avalduvad suuremad probleemid.

Esiteks, kõik vaatluse all olnud linnaelanike grupid pigem identifitseerivad end Eesti kui Euroopa Liiduga. Euroopa Liit pole eestlasele seni veel muutunud konkreetseks nähtuseks, mis mõjutaks igaüht. Laiema probleemina ei ole Euroopa Liidu kaudu kangastuv Euroopa eestlastele vastuvõetav ilma selgete ja konkreetsete põhjendusteta. See on ka täiesti mõistetav, sest ühest impeeriumist tulnuna ei kibe eestlased kohe ühinema teisega. Paraku on Euroopa Liitu Eesti ajakirjanduses tihti käsitletud tendentslikult, samastades seda Euroopa impeeriumiga, kus kõik otsused tehakse Brüsselis ning liikmesriikidele jääb ainult käsutäitja roll. Paralleelid Nõukogude impeeriumiga on eestlaste jaoks liiga tugevad.

Teiseks, sageli puudub Eesti vastajatel kindlapiiriline arvamus Euroopa Liidu kohta. Euroopa Liitu samastatakse Euroopaga põhiliselt majanduse ja kultuuri valdkonnas. Eestlased ei käsitle Euroopa Liitu poliitilise üksusena. Eestlane tunneb end Euroopasse kuuluva rahvusena, kuid Euroopa Liitu aktsepteerib vaid sedavõrd, kui võrd ta tunneb ennast nimetatud organisatsioonist majanduslikku ning kultuurilist kasu saavat. Probleem on ka selles, et madalama haridustasemega inimesed Eestis ei tea Euroopa Liidust üldse midagi ning seega ei saa neil Euroopa Liidu kohta ka arvamust olla.

Kolmandaks, silmas pidades Eestile viimastel aastatel omast poliitiliste jõudude määramatust ja nende tegelikku sisemist killustatust, oleks ilmselt palju tahta kiiret ja lõplikku poliitilist integratsiooni. Sellega seoses saab ka eesti rahvuse kui tugeva poliitilise terviku olemasolu kahelda. Seni kuni meenutame vaid laulvat revolutsiooni kui Eesti ühtsuse ja samasustunde väljendumise fenomeni, puudub meil ilmselt selge ettekujutus, millise koha me teiste Euroopa rahvaste seas "sisse võtame", mille poolest me teisi eurooplasi rikastame või mille poolest euroidentiteedi süvenedes ise vaesemaks jääme. Eestlased on ilmselt identiteedi muutumisega seotud ohtu tunnetama hakanud.

¹¹ Kirch, A. Estonian and Russian national identities in comparative perspective. – Rmt.: Kirch, M., Laitin, D. D. (toim.). Changing Identities in Estonia. Social Facts and Commentaries. Eesti Teadusfond, Eesti Teaduste Akadeemia Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut, Tallinn, 1994, 31.

¹² Connor, W. When is a nation? – Ethnic and Racial Studies, 1990, 13, 1, 92–103.

Ilvi RIMM

The ethnic identity among Estonians was studied in four Estonian towns: Tallinn, Tartu, Võru, and Narva. Surveys were carried out in 1993 and 1995 using Peter Weinreich's Identity Structure Analysis method (Weinreich, P. *Identity Exploration Workshop Notes*. University of Ulster, 1992).

We studied groups of Estonians on three levels: identification with mother as identification with the traditional ethnic community, identification with average Estonians as an intention to be a typical representative of the Estonian nation, and identification with the European community as a wish to belong to a future society in the framework of Estonian integration into Europe.

The most unexpected result is that the data of the survey carried out in 1995 do not support the idea of European identity in Estonia. All groups identify themselves with Estonia and not with the European Union. The EU has no influence for Estonian people today. Estonian people feel themselves as a nation which belongs to Europe but they accept the EU only in the case of getting benefit from it. Both peripheral groups, Võru and Narva, value being Estonian and being a member of a traditional ethnic community. Opposition between the centre and the periphery is clearly detectable, especially between Võru and Tallinn. There are several aspects which make Estonians from Tartu different from the rest of the groups.

There is no way to find homogeneity among Estonians. The difference between the entities "myself" and "Estonians" is obvious. So, the question arises whether there is a possibility that Estonian national identity exists. The existence of identity is necessary to be a nation. National identity has two dimensions – cultural identity and political identity. In this context there is a doubt about the existence of a strong political identity in Estonia.

ЭТНИЧЕСКАЯ ИДЕНТИФИКАЦИЯ ЭСТОНЦЕВ НА ПРИМЕРЕ НЕКОТОРЫХ ГОРОДОВ ЭСТОНИИ

Ильви РИММ

Методом анализа структурной идентификации Питера Вайнрайха изучена этническая идентификация эстонцев из четырех городов Эстонии – Таллинна, Тарту, Выру и Нарвы. Исследовались разные группы эстонцев на трех уровнях: идентификация с традиционной этнической общиной через мать, идентификация с эстонцами через типичных представителей эстонской нации и идентификация с европейским сообществом как обществом завтрашнего дня.

Из данных исследований 1995 г. выявился неожиданный факт: эстонцы не поддерживают идею самоотождествления себя с европейским сообществом. Все группы идентифицируют себя с Эстонией, но никак не с Европой. Эстонцы чувствуют себя единой, принадлежащей к Европе нацией, но идею присоединения к Европейскому союзу связывают лишь с надеждами улучшить свое материальное положение.

Обе группы с периферии, т. е. из Выру и Нарвы, относят себя к эстонской нации и традиционному этническому обществу. Однако на примере Выру и Таллинна обозначилась явная оппозиция между

периферией и центром. Эстонцы, проживающие в Тарту, отличаются от остальных трех групп по нескольким пунктам.

Данные исследования породили сомнения в гомогенности эстонской нации. Разница между понятиями "я" и "эстонцы" довольно большая. Возникает вопрос – существует ли на самом деле национальная идентификация эстонцев, т. е. основной фактор формирования нации? Национальная идентификация имеет две грани – культурную и политическую. В таком контексте наличие единого политического самоопределения эстонцев можно поставить под сомнение.

During the last forty years, the Baltic countries have experienced a rapid change in their social structure. The former Soviet Union, though the social structures of the Baltic republics were moulded into a similar pattern, was a very different society. The Baltic countries are divided into two distinct social classes, the bourgeoisie and the proletariat, but in Latvia and in Estonia there is a third class, the peasantry. In the Baltic countries, the relations between social class and ethnicity are discussed in the Baltic context.

The Baltic countries have a very small working class. Working class is the largest class group in every country. The share of the petty bourgeoisie is very small in all these countries. In the other hand, the middle classes are substantially larger. Middle classes can be structurally determined, but as social actors they are not clearly defined. Ethnic relations and the social position of ethnic minorities are of great importance for the future development of the Baltic countries. In Latvia and in Estonia there are large minority communities based on language, culture, and ethnic origin. Minority groups fall more often into the working class than the native population, while indigenous population is more often in middle class position. During the Soviet period, ethnic differences were smaller. The concept of social class has been used in sociology to explain ethnic action and their consequences. The concept helps us understand various social possibilities. Social class may develop around ethnic defined communities such as religion, generation, place of residence, subculture or socio-political identification. Also ethnicity can be a key factor of social closure. Ethnicity is not a social closure in the Baltic countries. Only 3% of all employees are employed in the same time these 3% provide jobs to more than 60% of all the employees. The share of state-owned enterprises is less than 2% of all the enterprises, but the share of workers they employ is substantially bigger.

Capitalist social relations in the Baltic countries. It is very difficult to speak about classes in the Baltic countries. Western sociology understands class in a very different way than the Baltic countries. A profound social change is taking place in the Baltic countries. Old social structures are vanishing and capitalist social relations are being built. As a consequence, new social actors and new social (power) relations are emerging and new class groups are developing all the time. What does the Baltic class structure look like today? How can we describe contemporary Baltic societies? What kind of role does ethnicity play in class relations in the following paper? I shall discuss the relations between social class and ethnicity in the Baltic countries. Class analysis has been one of the key areas in sociological research. Especially during the late 1970s and early eighties sociologists discussed and